

Piotr Kroczek

KOMPETENCJE PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI W NOWYM PROCESIE MAŁŻEŃSKIM

Promotor sprawiedliwości (*vel* rzecznik sprawiedliwości¹, łac. *promotor iustitiae*) to jeden z urzędów publicznych w Kościele i jednocześnie jeden z urzędników trybunału kościelnego dobrze i szeroko opisanych w literaturze przedmiotu². Kluczową regulacją tej instytucji w Kościele łacińskim jest Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.³

KS. DR HAB. PIOTR KROCZEK, PROF. UPJPII – kierownik Katedry Prawa Rodzinnego, Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, ul. Kanonicza 9/408, 31-002 Kraków; e-mail: kroczek@gmail.com

¹ Na temat zastępowalności tych terminów, zob. A. MIZIŃSKI, *Strony w kanonicznym procesie karno-sądowym według aktualnych przepisów Kościoła łacińskiego*, „Teki Komisji Prawniczej. Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie” t. III (2010), s. 128.

² S. BISKUPSKI, *Promotor sprawiedliwości. Nazwa i pojęcie urzędu*, „Ateneum Kapłańskie” 42 (1938), s. 482; J. GRZYWACZ, *Promotor sprawiedliwości i jego udział w sprawach małżeńskich*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1974; Z. SUCHECKI, *Promotor sprawiedliwości i jego udział w sprawach karnych*, „Roczniki Nauk Prawnych” 14 (2004), z. 2, s. 207; TENŻE, *Rola promotora sprawiedliwości w procesie karnym*, w: *Semel Deo dedicatum non est ad usum humanos ulterius transferendum. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr hab. Julianowi Kałowskiemu MIC z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, B. Szewczuł, A. Orczykowski, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2004, s. 568; K. GRACZYK, *Procesowe zadania promotora sprawiedliwości na etapie zaskarżenia małżeństwa i zawiązania sporu*, „Studia Włocławskie” 9 (2006), s. 258-269; J. LACH-OLSZEWSKA, *Urząd promotora sprawiedliwości w świetle Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, mps w Bibliotece UKSW, Warszawa 2005; J. GRZYWACZ, *Promotor sprawiedliwości, jego mianowanie i przymioty*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 14 (1967), z. 5, s. 58; MIZIŃSKI, *Strony w kanonicznym procesie karno-sądowym*, s. 127-130.

Definicje urzędu promotora sprawiedliwości, zob.: F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża w Opolu, Kraków 1958, s. 31; R. SZTYCHMILER, *Sędziowie i urzędnicy sądowi w służbie praw człowieka*, w: *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65 rocznicy urodzin*, red. A. Dębiński, E. Szczot, Wydawnictwo KUL, Lublin 2000, s. 699; GRZYWACZ, *Promotor sprawiedliwości i jego udział*, s. 164.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i przeanalizowanie kompetencji promotora sprawiedliwości w znowelizowanym reformą papieża Franciszka z 2015 r.⁴ procesie małżeńskim. Kompetencje oznaczają w tym przypadku uprawnienia nadane organowi przez prawo kanoniczne. W niektórych przypadkach takie uprawnienie jest jednocześnie obowiązkiem organu do podejmowania określonych działań.

Realizacja tego zadania badawczego wymagać będzie analizy odpowiednich przepisów Kodeksu oraz przepisów pozakodeksowych np. *Ratio* do MIDI czy instrukcji procesowej *Dignitas connubii*⁵. Należy bowiem uznać, że DC nadal obowiązuje. Jedynie w zakresie regulacji, w którym MIDI i DC pokrywają się, MIDI deroguje przepisy DC⁶. Aczkolwiek nie wolno pominąć choćby wzmianką tego, że niekiedy w literaturze przedmiotu jest wyrażany odmienny pogląd⁷.

1. Podstawowe regulacje

Dla lepszego wprowadzenia w temat kompetencji promotora należy przytoczyć najważniejsze przepisy konstruujące tę instytucję prawną. Promotora sprawiedliwości wyznacza biskup diecezjalny spośród du-

⁴ Reforma dokonała się listem apostolskim motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*. Dokument ten został promulgowany 8 września 2015 r., a wszedł w życie 8 grudnia tego samego roku. FRANCISCUS PP., Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de Causis ad Matrimonii nullitatem declarandam reformatur (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski w: FRANCISZEK, List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski), Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015 [dalej cyt.: MIDI].

⁵ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii *Dignitas connubii* (25.01.2005), „Communicaciones” 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007 [dalej: DC].

⁶ P. KROCZEK, *Art. 1-6 Ratio*, w: *Praktyczny Komentarz do listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus Papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015, s. 41-54, 52.

⁷ Np. P. SKONIECZNY, *Jedno czy wiele postępowań w sprawach małżeńskich? O jedności procesu małżeńskiego po motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka*, w: *Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, J. Gręźlikowski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2017, s. 192-193.

chownych lub świeckich⁸ dobrego imienia. Osoby te winny być doktorami lub licencjatami prawa kanonicznego, wypróbowanymi w roztropności i gorliwości o sprawiedliwość (kan. 1435). Te wymagania mają zabezpieczyć, że podstawowy obowiązek promotora sprawiedliwości, którym jest w sprawach małżeńskich „zabezpieczenie dobra publicznego” (*providendi bono publico*) będzie skutecznie realizowane (kan. 1430).

Zadanie to jest więc zabezpieczeniem jednego z celów, które ma prawo w Kościele. Ustawa kościelna bowiem musi być zawsze „ordinatio rationis ad bonum commune”⁹. Dążenie do osiągnięcia stanu dobra publicznego (*bonum commune*) wśród wiernych jest jednym z celów działania ustawodawcy kościelnego. Można dodać, że dobro publiczne zostało określone przez Sobór Watykański II w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* w nr 26¹⁰. Zgodnie z tym dokumentem, dobro publiczne to suma warunków życia społecznego, które bądź zrzeczeniom lub poszczególnym członkom społeczeństwa pozwalają osiągnąć pełniej i łatwiej własną doskonałość. Definicja ta została utworzona w kontekście społeczności zrodzonych wyłącznie na gruncie świata, ale *mutatis mutandis* można ją odnieść do wspólnoty Kościoła.

Najwyższy prawodawca Kościoła mocno podkreśla wagę tego udziału promotora sprawiedliwości w postępowaniach przed trybunałem. Przykładowo, pominięcie wezwania promotora sprawiedliwości powoduje nieważność akt, chyba że sam, chociaż nie wezwany, faktycznie był obecny albo przynajmniej przed wyrokiem, przejrząwszy akta, miał możliwość wypełnić swoje zadanie (kan. 1433). Ważne jest także to, że Kodeks zabezpiecza warunki do bezstronnego działania promotora sprawie-

⁸ Istnieje opinia, że stan prawny do wejścia w życie obecnego Kodeksu pozwalał na twierdzenie, że promotor sprawiedliwości, jako obrońca dobra publicznego, w pewien sposób uczestniczy w jurysdykcji biskupiej. Implikowało to, aby była to osoba duchowna. Por. LACH-OLSZEWSKA, *Urząd promotora sprawiedliwości*, s. 14; GRZYWACZ, *Promotor sprawiedliwości, jego mianowanie*, s. 48.

⁹ THOMAS AQUINAS, *Summa Theologiae*, w: *Opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P.M. edita*, Ex Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, Romae t. IV-XII, Romae 1888-1906, I-II, q. 90, a. 4 co.

¹⁰ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio pastoralis Gaudium et spes de Ecclesia in mundo huius temporis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst łacińsko-polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2008, s. 824-981 [dalej cyt.: GS].

dliwoci przez to, że stawia dla niego takie same warunki do bycia *inhabilis* lub *suspectus*, jak dla sędziów (kan. 1447, kan. 1448 § 1 i § 2). Słuszność tych przyczyn wyłączenia promotora sprawiedliwości rozpoznaje biskup lub oficjał. Niekiedy nawet w literaturze przedmiotu uważa się, że do promotora sprawiedliwości należałoby odnieść normy skierowane do wikariuszy sądowych, gdy chodzi o zasadę, że nie tracą oni swego urzędu podczas wakatu stolicy biskupiej oraz nie mogą być usunięci przez administratora diecezji (kan. 1420 § 5)¹¹.

2. Zaskarżenie małżeństwa

Należy przypomnieć, że jak wynika z ogólnej kanonicznej zasady postępowania sądowego, sędzia nie może rozpoznawać żadnej sprawy, jeżeli ten, kto jest zainteresowany i ma do tego prawo nie przedstawi prośby zgodnie z przepisami kanonów (*nemo iudex sine actore* – kan. 1501 i art. 114 DC). Gdy chodzi o sprawy związane z ważnością małżeństwa, to wprost taką kompetencję promotorowi sprawiedliwości udziela kan. 1674 § 1, gdy zaistnieje przynajmniej jednej z warunków: 1) nieważność została już ogłoszona, 2) małżeństwo nie może zostać uważnione, 3) uważnienie małżeństwa nie jest wskazane.

W przedmiotowej kompetencji nowelizacja Kodeksu poprzez MIDI nie przyniosła normatywnej zmiany. Najwyższy prawodawca zmienił jedynie układ jednostek redakcyjnych. Obecny kan. 1674 powstał bowiem poprzez połączenie dotychczasowych kan. 1674 i kan. 1675.

Chcąc pokrótce skomentować tę kompetencję promotora sprawiedliwości należy podkreślić, że w przypadku pierwszej przesłanki, czyli już ogłoszonej nieważności małżeństwa (*iam divulgata est*), chodzi o wiedzę notoryjną, czyli o wiedzę, jaką posiada tzw. „opinia publiczna” na temat przedmiotowej nieważności, a nie tylko o fakt, który może być publicznie udowodniony¹². Z kolei brak możliwości uważnienia może być wynikiem braku możliwości udzielenia dyspensy i w rezultacie prawnym brakiem możliwości zawarcia ważnego małżeństwa. Natomiast brak

¹¹ Por. J.J.G. FAILDE, *Nuevo derecho procesal canonico. Studio sistematico-analitico comparado*, Universidad Pontificia de Salamanca, Salamanca 1992, s. 75.

¹² R. RODRÍGUEZ-OCAÑA, *Komentarz do kan. 1674*, w: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, vol. VI/2, Wilson & Lafleur, Downers Grove, Midwest Theological Forum, Montreal-Chicago 2004, s. 1776-1793.

wskazań do uważnienia wynikać może z przyczyn duszpasterskich lub faktycznych. Przykładowo małżonkowie są już w nowych tylko cywilnych związkach małżeńskich lub innych związkach i nie są zainteresowani przywróceniem życia małżeńskiego¹³.

Pod reżimem prawnym starego Kodeksu została sformułowana opinia, że promotor sprawiedliwości „nie ma obowiązku bronienia dobra publicznego w ogóle w całym Kościele, lecz jest on zobowiązany do obrony dobra publicznego tylko tej diecezji, w której sprawuje urząd”¹⁴. Opinia ta – pomimo zmiany Kodeksu – jest nadal podtrzymywana¹⁵. W kontekście teologicznym, należy ten pogląd uznać za błędny. Rozgraniczenie na dobro diecezji i Kościoła w kontekście teologicznego stwierdzenia zawartego w kan. 368 o tym, że „Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezje” („Ecclesiae particulares, in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia catholica existit, sunt imprimis dioeceses”) jest sztuczne i obce naturze Kościoła. *Katechizm Kościoła Katolickiego*¹⁶ poucza przecie, że „cały Kościół okazuje się jako lud zjednoczony jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (nr 810).

Z kolei od strony proceduralnej należy uznać, że promotor sprawiedliwości jednej diecezji nie może wnosić przed sąd innej diecezji. Istnieje bowiem swoista regionalizacja działania wyznaczona władzą powołującego na urząd biskupa diecezjalnego.

Z tego powodu, po otrzymaniu skargi powodowej od promotora sprawiedliwości wikariusz sądowy powinien stwierdzić nie tylko swoją kompetencję, ale także kompetencję wnoszącego (kan. 1676 § 1). W razie absolutnej niekompetencji promotora sprawiedliwości, czyli w przypadku, gdyby skargę wniósł promotor sprawiedliwości ustanowiony przy innym sądzie, trybunał obowiązany jest odrzucić skargę. Na taką decyzję oficjalna promotor sprawiedliwości ma możliwość złożenia rekursu w ciągu 10 dni, ale jedynie do sądu apelacyjnego (gdyż nie zostało jeszcze powo-

¹³ C.A. COX, *Cases to declare the nullity of marriage [cc. 1671-1691]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, Paulist Press, New York/Mahwah 2000, s. 1768.

¹⁴ GRZYWACZ, *Promotor sprawiedliwości i jego udział*, s. 299.

¹⁵ GRACZYK, *Procesowe zadania promotora sprawiedliwości*, s. 260.

¹⁶ *Katechizm Kościoła Katolickiego. Corrigenda*, Pallottinum, Poznań 2002.

lane kolegium sędziów sądu *a quo*), o którym stanowi kan. 1505 § 4. Rekurs ten ma być rozstrzygnięty „jak najszybciej” (*expeditissime*). Oznacza to, że – zgodnie z kan. 1629, 5° – nie ma od niego apelacji¹⁷. Rekurs powinien być rozpatrywany zawsze z udziałem promotora sprawiedliwości trybunału wyższej instancji¹⁸.

Należy podkreślić, iż biorąc pod uwagę wymaganą przez prawo treść skargi powodowej (*libellus*), czyli *in genere*: tytuł nieważności, fakty i dowody na ich prawdziwość¹⁹, uprawnienie promotora nie polega jedynie na kompetencji do jej wniesienia, ale także na sugerowaniu sędziemu sposobu dowodzenia w tej sprawie, a więc kształtowania już na początku oblicza procesu²⁰. Gdy chodzi o formułę sporu, to jej ostateczne określenie należy do wikariusza sądowego (kan. 1676 § 2), który jednak powinien wysłuchać stron, promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła małżeńskiego. Przed zawiązaniem sporu promotor sprawiedliwości może postawić wniosek o przesłuchanie świadka, udostępnienie dokumentu znajdującego się w posiadaniu osoby prywatnej lub przeprowadzenie innych działań dla zabezpieczenia dowodów. Jest to ważny etap dla dalszego postępowania i jego rezultatu. Raz bowiem ustalony zakres sporu nie może być ważnie zmieniony, chyba że nowym dekretem, z ważnej przyczyny na żądanie strony, i po wysłuchaniu pozostałych stron, po rozważeniu ich racji (kan. 1514)²¹.

Podsumowując analizowaną kompetencję można powiedzieć, że promotor sprawiedliwości zaskarżając małżeństwo realizuje zadanie czuwania nad obroną dobra wspólnego. Jest to jego priorytetowym zadaniem²².

¹⁷ T. ROZKRUT, *Art. 3*, w: *Praktyczny Komentarz do listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, s. 94.

¹⁸ GRACZYK, *Procesowe zadania promotora sprawiedliwości*, s. 259.

¹⁹ Por. R. SZTYCHMILER, *Komentarz do kan. 1504*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V: *Księga VII. Procesy*, red. J. Krukowski, Pallottinum, Poznań 2007, s. 133.

²⁰ A. DZIĘGA, *Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Oficyna Kalamus, Warszawa 1994, s. 166; GRACZYK, *Procesowe zadania promotora sprawiedliwości*, s. 261.

²¹ I. GORDON, *Nowy proces nieważności małżeństwa. Postępowanie. Komentarze*, Regina Poloniae, Częstochowa 1985, s. 23.

²² K. GRACZYK, *Procesowe zadania promotora sprawiedliwości na etapie zaskarżenia małżeństwa i zawiązania sporu*, „Studia Włocławskie” 9 (2006), s. 258.

Motorem jego działania jest pragnienie odkrycia prawdy o małżeństwie i dążenie do sprawiedliwości oraz dobro dusz²³.

3. Obecność przy przesłuchaniu lub przedstawianie zagadnień

Kolejną kompetencją promotora sprawiedliwości jest możliwość bycia obecnym przy przesłuchaniu stron, świadków i biegłych (kan. 1677 § 1, 1°)²⁴. Nie jest to oczywiście prawo absolutne. Sędzia bowiem może zarządzić wyłączenie tego prawa w stosunku do promotora sprawiedliwości z powodu okoliczności osób i rzeczy, i uzna, że należy postępować z zachowaniem tajemnicy (kan. 1559).

Obecność promotora sprawiedliwości daje także możliwość zadawania konkretnych pytań przesłuchiwanemu. Może się to odbywać na dwa sposoby. Pierwszy, poprzez przedstawienie tych pytań sędziemu lub jego zastępcy, aby sam je postawił; drugi – bezpośrednio przesłuchiwanemu. Ten drugi sposób musi przewidywać prawo partykularne (kan. 1561). Tym prawem może być np. prawo synodów partykularnych lub diecezjalnych czy też regulamin sądu. Taka praktyka jest często podyktowana kulturą prawną danego kraju czy lokalnymi zwyczajami. Dodać trzeba, że niezależnie od tego, czy promotor sprawiedliwości stawia pytania sam czy za pośrednictwem, w obu przypadkach sędzia może pytanie uchylić, a stawiającego je upomnieć. To sędzia bowiem jest zawsze – *sit venia verbo* – moderatorem przesłuchania²⁵.

Z kolei, jeżeli promotor sprawiedliwości nie jest obecny przy przesłuchaniu, to zgodnie z kan. 1533 może przedstawić sędziemu lub audytorowi zagadnienia, co do których strona ma być przesłuchana.

Podsumowując należy stwierdzić, że kompetencje do obecności na przesłuchaniu i łączące się z tym uprawnienia oraz możliwość przedstawiania zagadnień do przesłuchania mogą wpłynąć mobilizująco do ak-

²³ Zob. IOANNES PAULUS PP. II, *Allocutio ad Sacrae Romanae Rotae Tribunalis Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos coram admissos* (28.01.1982), AAS 74 (1982), s. 453.

²⁴ Can. 1677 § 1: „Defensori vinculi, partium patronis et, si in iudicio sit, etiam promotori iustitiae ius est: 1° examini partium, testium et peritorum adesse, salvo praescripto can. 1559”. Zob. H. STAWNIAK, *Komentarz do art. 136, w: Komentarz do Instrukcji*, s. 208.

²⁵ Por. G. ERLEBACH, *Komentarz do kan. 1678, w: Komentarz do Kodeksu*, t. V, s. 345-347.

tywnego zaangażowania w toczące się kanoniczne postępowanie o nieważność zaskarżonego małżeństwa²⁶.

4. Przejrzenie akt sądowych

Prawo pozwala promotorowi sprawiedliwości przejrzeć akta sądowe, nawet gdyby nie były jeszcze ogłoszone, i zapoznać się z dokumentami przedłożonymi przez strony (kan. 1677 § 1, 2°)²⁷. Realizacja tego uprawnienia powinna odbywać się zgodnie z przepisami Kodeksu oraz z regulaminem sądownym.

Analizowana kompetencja pozwala promotorowi sprawiedliwości na bieżąco śledzić proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa oraz na pełną i aktualną znajomość zawartości akt procesowych. To z kolei umożliwia podejmowanie działań w granicach innych kompetencji promotora sprawiedliwości, np. uprawnień dotyczących przesłuchań. Z pewnością niekorzystanie z omawianej kompetencji może być uznane za przejaw nieprawidłowego wykonywania przez promotora sprawiedliwości obowiązków.

5. Wniesienie skargi o nieważność wyroku lub apelacji

Po reformie papieża Franciszka wyrok trybunału pierwszej instancji za nieważnością małżeństwa jest wyrokiem, który po 15 dniach od ogłoszenia staje się wykonalny (kan. 1679)²⁸. Wykonalność wyroku oznacza prawną możliwość zawarcia małżeństwa przez strony, których małżeństwo zostało uznane za nieważne. Zgodnie z nowym kan. 1680 § 1, którego źródła można odnaleźć w treści obowiązujących przed reformą przepisach, tj. kan. 1626 § 1 (uprawnienie do wniesienia skargi o nieważność) i kan. 1628 (uprawnienie do apelacji)²⁹ promotor sprawiedliwości

²⁶ Por. IOANNES PAULUS PP. II, *Allocutio ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos anno forensi ineunte* (25.01.1988), AAS 80 (1988), s. 1178-1185.

²⁷ Can. 1677 § 1: „Defensori vinculi, partium patronis et, si in iudicio sit, etiam promotori iustitiae ius est: 2° acta iudicialia, etsi nondum publicata, invisere et documenta a partibus producta recognoscere”.

²⁸ Zob. J. GRĘŻLIKOWSKI, *Reforma procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa elementem nowej ewangelizacji*, „Teologia i Moralność” 11 (2016), nr 2 (20), s. 114-115, DOI: 10.14746/TIM.2016.20.2.6.

²⁹ P. SKONIECZNY, *Art. 4*, w: *Praktyczny Komentarz do listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, s. 128.

(obok stron i obrońcy węzła) jest upoważniony do wniesienia skargi o nieważność wyroku lub wniesienia apelacji.

W literaturze przedmiotu można zauważyć dwie interpretacje, które określa się jako interpretacja kontynuacji i interpretacja zmiany³⁰.

W przypadku pierwszej z nich uważa się, że promotor sprawiedliwości może wystąpić w sprawie małżeńskiej, wyłącznie, gdy brał udział (art. 276 § 1 DC *in fine*, zob. kan. 1674 § 1, 2°, 1676 § 1 i § 2, kan. 1677 § 1 *in princ.* oraz kan. 1680 § 2)³¹. Taka interpretacja wywodzi się z tradycji kanonicznej ograniczającej lub mocno warunkującej to prawo. Należy zauważyć, że pierwszy Kodeks dopuszczał jedynie skargę małżonków na nieważność ich małżeństwa. Inne osoby bowiem nie mogły być uznawane za podmioty tego prawa (kan. 1971 § 1, 1^{o32}). Następnie od 1917 r. do 1983 r. w dokumentach takich jak m.in.: instrukcja *Provida Mater Ecclesia* z 1936 r.³³, motu proprio papieża Pawła VI *Causa matrimoniales* z 1971 r.³⁴ można zauważyć modyfikacje od rygorystycznego podejścia do kompetencji do zaskarżenia małżeństwa.

Gdy chodzi o tę drugą interpretację kan. 1680 § 1, to uważa się, że prawo wyraźnie przyznaje promotorowi sprawiedliwości bezwarunkową kompetencję do udziału w sprawie. Za takim rozwiązaniem przemawiać ma m.in. to, że ustawodawca pominął zdania warunkowe, które dotąd towarzyszyły uczestnikom publicznym w procesie małżeńskim, typu: „ilekroć mają prawo do interwencji” (*quae se gravatas putant*) (kan. 1626 § 1) czy „w sprawach, w których wymagana jest ich obecność” (*in causis in quibus eorum praesentia requiritur*) (kan. 1628). Za taką inter-

³⁰ W tym przedmiocie zob. J. GRZYWACZ, *Problem zaskarżenia nieważności małżeństwa*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 13 (1966), z. 5, s. 58; J. KRZEMIENIECKI, *Zaskarżenie małżeństwa w świetle wyjaśnień Komisji Interpretacyjnej*, „Ateneum Kapłańskie” 46 (1947), s. 373-374; J. GRĘZLIKOWSKI, *Ewolucja norm prawa kanonicznego związanych z pozycją procesową podmiotów uprawnionych do zaskarżenia nieważności małżeństwa*, „Człowiek i Teologia” 11 (2008), s. 203-224.

³¹ Por. M. GRESZATA, *Komentarz do art. 276*, w: *Komentarz do Instrukcji*, s. 371.

³² *Codex Iuris Canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 11-456.

³³ SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio servanda a tribunalibus diocesanis in pertractandis causis nullitate matrimonium Provida Mater Ecclesia* (15.08.1936), AAS 28 (1936), s. 313-361.

³⁴ PAULUS PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Causa matrimoniales* (28.03.1971), AAS 63 (1971), s. 441-446.

pretacją przemawia także *ratio legis* promotora sprawiedliwości, czyli gwarantowanie prawdy o sakramencie i przez to o dobro publiczne, co podkreśla się w kan. 1691 § 3 *in fine*³⁵. Przyjęcie drugiej interpretacji oznacza, że promotor sprawiedliwości, jako strona publiczna, ma prawo wniesienia tych środków, ilekroć uzna to za celowe i pożądane. Nie ma obowiązku zgłaszania tych środków odwoławczych, jeżeli nie byłyby one – w jego przekonaniu – uzasadnione (por. kan. 1432; art. 56 § 5 i art. 279 § 2 DC). Oczywiście istnieje też możliwość niepopierania (zrzeczenia się) przez promotora sprawiedliwości drugiej instancji skargi o nieważność czy apelacji zgłoszonej w pierwszej instancji³⁶.

Sumując rozważanie na temat tej kompetencji należy stwierdzić, że skarga o nieważność lub apelacja od wyroku są ważnymi narzędziami dla promotora sprawiedliwości. Wydaje się, że z uwagi na zadania, które prawo kanoniczne stawia przed tym urzędem, należy rozszerzająco interpretować przepisy Kodeksu i przyjąć drugą z zaprezentowanych wykładni. Obecnie doktryna kanonistyczna podkreśla, że zasada prawdy obiektywnej (*favor veritatis*) ma pierwszeństwo przed formalnymi ograniczeniami do działania³⁷. Takie właśnie nowe rozwiązania zdają się też sugerować inne przepisy, np. kan. 1674 § 1, 2°, kan. 1676 § 1 i § 2, kan. 1677 § 1 *in princ.* oraz kan. 1680 § 2). Jednakże dość powszechnie w literaturze specjalistycznej podkreśla się, że nie wiadomo, w którym kierunku pójdzie praktyka i orzecznictwo³⁸.

6. Prawo do bycia informowanym o wyroku

Wprowadzenie bezwarunkowej – jak się wydaje – możliwości zaskarżenia wyroku w zreformowanym procesie, wzmacnia kontrolę prawidłowości wyroku i jest gwarantem prawdy o sakramencie. Ta kompetencja implikuje kolejną. Chodzi o prawo do bycia poinformowanym

³⁵ SKONIECZNY, *Art. 4*, s. 129-130.

³⁶ Por. F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, t. 2/2: *Parte dinamica*, Angelicum University Press, Romae 2014, s. 176-177, 204.

³⁷ Por. L. ADAMOWICZ, *Jedna czy dwie instancje? – w oczekiwaniu na reformę procesu małżeńskiego*, w: *Procesy i procedury: nowe wyzwania. Materiały z Konferencji Naukowej zorganizowanej na Wydziale Prawa Kanonicznego w dniu 22 października 2015 r.*, red. G. Leszczyński, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2015, s. 67-74, 77.

³⁸ Np. SKONIECZNY, *Art. 4*, s. 130.

o wyroku stwierdzającym nieważność małżeństwa (por. kan. 1434, 2° w zw. z kan. 1680 § 1). W ten sposób zostało podkreślone to, że ważność małżeństwa leży w interesie publicznym Kościoła (zob. kan. 1691 § 3 *in fine*), które to dobro ma zabezpieczać promotor sprawiedliwości (por. kan. 1430). Korelatem tego prawa jest obowiązek leżący po stronie trybunału, a dokładnie po stronie sędziego ponensa, aby nakazał przesłanie wyroku promotorowi sprawiedliwości.

Podsumowanie

Z powyższego zestawienia i omówienia można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Kluczowe kompetencje promotora sprawiedliwości to: 1) kompetencja do zaskarżenia małżeństwa, 2) kompetencja do obecności przy przesłuchaniach lub przedstawienia sądowi zagadnień, 3) kompetencja do przejrzania akt sądowych, 4) kompetencja do wniesienia skargi o nieważność wyroku lub apelacji, 5) kompetencja do bycia informowanym o wyroku.

2. Kompetencje te podkreślają jego aktywną funkcję w procesie małżeńskim i umożliwiają stałe monitorowanie przedmiotowego postępowania i odpowiednie reakcje, a przez to może wpływać na ekonomię procesu.

3. Kompetencje promotora sprawiedliwości są niekiedy identyczne z kompetencjami obrońcy węzła. Takie symetryczne rozłożenie kompetencji nie może dziwić. Występują oni bowiem jako równorzędne strony procesu, lecz po przeciwnych stronach (zob. kan. 1434, 1°). Dotyczy to każdego z etapów postępowania.

4. Reforma papieża Franciszka nie przyniosła dużych zmian w kompetencjach promotora sprawiedliwości w stosunku do poprzedniego stanu prawnego.

5. Nie ma wątpliwości, że kompetencje promotora sprawiedliwości realizują naczelną zasadę kodeksową, czyli *salus animarum*.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

Codex Iuris Canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 11-456.

- FRANCISCUS PP., Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus quibus canones Codicis Iuris Canonici de Causis ad Matrimonii nullitatem declarandam reformatur (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski w: FRANCISZEK, List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski), Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015.
- IOANNES PAULUS PP. II, Allocutio ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos anno forensi ineunte (25.01.1988), AAS 80 (1988), s. 1178-1185.
- IOANNES PAULUS PP. II, Allocutio ad Sacrae Romanae Rotae Tribunalis Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos coram admissos (28.01.1982), AAS 74 (1982), s. 449-454.
- PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae Causa matrimoniales (28.03.1971), AAS 63 (1971), s. 441-446.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii (25.01.2005), *Communicationes* 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007.
- SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Instructio servanda a tribunalibus dioecesis in pertractandis causis nullitate matrimonium Provida Mater Ecclesia (15.08.1936), AAS 28 (1936), s. 313-361.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio pastoralis Gaudium et spes de Ecclesia in mundo huius temporis (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst łacińsko-polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, Pallottinum, Poznań 2008, s. 824-981.

Literatura

- ADAMOWICZ LESZEK, Jedna czy dwie instancje? – w oczekiwaniu na reformę procesu małżeńskiego, w: Procesy i procedury: nowe wyzwania. Materiały z Konferencji Naukowej zorganizowanej na Wydziale Prawa Kanonicznego w dniu 22 października 2015 r., red. G. Leszczyński, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2015, s. 67-79.
- BĄCZKOWICZ FRANCISZEK, BARON JÓZEF, STAWINOĞA WŁADYSŁAW, Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa, t. II, Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża w Opolu, Kraków 1958.
- BISKUPSKI STEFAN, Promotor sprawiedliwości. Nazwa i pojęcie urzędu, *Ateneum Kapłańskie* 42 (1938), s. 482-484.
- COX CRAIG A., Cases to declare the nullity of marriage [cc. 1671-1691], w: New Commentary on the Code of Canon Law, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, Paulist Press, New York/Mahwah 2000, s. 1760-1789.
- DZIĘGA ANDRZEJ, Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa, Oficyna Kalamus, Warszawa 1994.

- ERLEBACH GRZEGORZ, Komentarz do kan. 1678, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. V: Księga VII. Procesy, red. J. Krukowski, Pallottinum, Poznań 2007, s. 345-347.
- FAILDE JUAN J.G., Nuevo derecho procesal canonico. Studio sistematico-analitico comparado, Universidad Pontificia de Salamanca, Salamanca 1992.
- GORDON IGNACIO, Nowy proces nieważności małżeństwa. Postępowanie. Komentarze, Regina Poloniae, Częstochowa 1985.
- GRACZYK KRZYSZTOF, Procesowe zadania promotora sprawiedliwości na etapie zaskarżenia małżeństwa i zawiązania sporu, *Studia Włocławskie* 9 (2006), s. 258-269.
- GRESZATA MARTA, Komentarz do art. 276, w: Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkruit, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007, s. 371-372.
- GRĘŻLIKOWSKI JANUSZ, Ewolucja norm prawa kanonicznego związanych z pozycją procesową podmiotów uprawnionych do zaskarżenia nieważności małżeństwa, *Człowiek i Teologia* 11 (2008), s. 203-224.
- GRĘŻLIKOWSKI JANUSZ, Reforma procesu w sprawie orzekania nieważności małżeństwa elementem nowej ewangelizacji, *Teologia i Moralność* 11 (2016), nr 2 (20), s. 101-119, DOI: 10.14746/TIM.2016.20.2.6.
- GRZYWACZ JERZY, Problem zaskarżenia nieważności małżeństwa, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 13 (1966), z. 5, s. 57-85.
- GRZYWACZ JERZY, Promotor sprawiedliwości i jego udział w sprawach małżeńskich, Katoicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1974.
- GRZYWACZ JERZY, Promotor sprawiedliwości, jego mianowanie i przymioty, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 14 (1967), z. 5, s. 41-59.
- KROCZEK PIOTR, Art. 1-6 Ratio, w: Praktyczny komentarz do Listu apostołskiego motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* Papieża Franciszka, red. P. Skonieczny, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015, s. 41-54.
- KRZEMIENIECKI JAN, Zaskarżenie małżeństwa w świetle wyjaśnień Komisji Interpretacyjnej, *Ateneum Kapłańskie* 46 (1947), s. 372-377.
- LACH-OLSZEWSKA JOANNA, Urząd promotora sprawiedliwości w świetle Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, mps w Bibliotece UKSW, Warszawa 2005.
- MIZIŃSKI ARTUR, Strony w kanonicznym procesie karno-sądowym według aktualnych przepisów Kościoła łacińskiego, *Teka Komisji Prawniczej. Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie* t. III (2010), s. 123-142.
- RAMOS FRANCISCO J., SKONIECZNY PIOTR, Diritto processuale canonico, t. 2/2: Parte dinamica, Angelicum University Press, Romae 2014.
- RODRÍGUEZ-OCAÑA RAFAEL, Komentarz do kan. 1674, w: Exegetical Commentary on the Code of Canon Law, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, vol. VI/2, Wilson & Lafleur, Downers Grove, Midwest Theological Forum, Montreal-Chicago 2004, s. 1776-1793.

- ROZKRUT TOMASZ, Art. 3, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus Papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015, s. 87-121.
- SKONIECZNY PIOTR, Art. 4, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus Papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015, s. 123-162.
- SKONIECZNY PIOTR, *Jedno czy wiele postępowań w sprawach małżeńskich? O jedności procesu małżeńskiego po motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka*, w: *Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, J. Gręzlikowski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2017, s. 181-204.
- STAWNIAK HENRYK, *Komentarz do art. 136*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007, s. 208.
- SUCHECKI ZBIGNIEW, *Promotor sprawiedliwości i jego udział w sprawach karnych*, *Roczniki Nauk Prawnych* 14 (2004), z. 2, s. 191-225.
- SUCHECKI ZBIGNIEW, *Rola promotora sprawiedliwości w procesie karnym*, w: *Semel Deo dedicatum non est ad usum humanos ulterius transferendum. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr hab. Julianowi Kałowskiemu MIC z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, B. Szewczul, A. Orczykowski, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2004, s. 551-579.
- SZTYCHMILER RYSZARD, *Komentarz do kan. 1504*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V: *Księga VII. Procesy*, red. J. Krukowski, Pallottinum, Poznań 2007, s. 131-134.
- SZTYCHMILER RYSZARD, *Sędziowie i urzędnicy sądowi w służbie praw człowieka*, w: *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65 rocznicy urodzin*, red. A. Dębiński, E. Szczot, Wydawnictwo KUL, Lublin 2000, s. 681-707.
- THOMAS AQUINAS, *Summa Theologiae*, w: *Opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P.M. edita*, Ex Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, Romae t. IV-XII, Romae 1888-1906, I-II, q. 90, a. 4.

Kompetencje promotora sprawiedliwości w nowym procesie małżeńskim

Streszczenie

Promotor sprawiedliwości to jeden z urzędów publicznych w Kościele i jednocześnie jeden z urzędników trybunału kościelnego. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i przeanalizowanie kompetencji promotora sprawiedliwości w znowelizowanym reformą papieża Franciszka z 2015 r. procesie małżeńskim. Te kompetencje to: 1) kompetencja do zaskarżenia małżeństwa, 2) kompetencja do obecności przy przesłuchaniach lub przedstawienia sądowi zagadnień, 3) kompetencja do przejrzania akt sądowych, 4) kompetencja do wniesienia skargi o nieważność wyroku lub apelacji, 5) kompetencja do bycia informowanym o wyroku. Wniosek z rozważań jest następujący – re-

forma papieża Franciszka nie przyniosła dużych zmian w kompetencjach promotora sprawiedliwości w stosunku do poprzedniego stanu prawnego.

Słowa kluczowe: promotor sprawiedliwości, *Mitis Iudex*, kompetencje organu, orzeczenie nieważności

Competences of the Promotor of Justice in the Revised Matrimonial Process

Summary

The office of the promotor of justice is one of the public offices in the Church and, at the same time, one of the officials of the ecclesiastical tribunal. The aim of this article is to present and analyze the competences of the promotor of justice in the matrimonial process revised by Pope Francis in 2015. These competences are: 1) to challenge the marriage, 2) to be present at hearings or to present questions to the tribunal, 3) to review judicial documents, 4) to bring an action for annulment of a judgment or an appeal, 5) to be informed about the judgment. The conclusion is that the reform of Pope Francis did not bring much change in the competences of the promotor of justice compared to the previous state of the law.

Key words: promotor of justice, *Mitis Iudex*, competence of the body, decision of nullity

Information about Author: REV. PIOTR KROCZEK, Professor – Head of the Department of Family Law, Faculty of Canon Law at Pontifical University of John Paul II in Cracov, ul. Kanonicza 9/408, 31-002 Cracov, Poland; e-mail: kroczek@gmail.com

